

Лісов О. С.,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри управління та інформаційно-
аналітичного забезпечення
оперативно-службової діяльності,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Пастернак М. С.,

кандидат юридичних наук, старший
консультант-аналітик Департаменту
інформаційно-аналітичного
забезпечення,
Служба безпеки України
(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМИ АСПЕКТИ ОХОРОНИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ У МЕЖАХ ОСІНТ-ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ РОЗВІДУВАЛЬНОГО СПІВТОВАРИСТВА УКРАЇНИ

У сучасному цифровому світі, де інформація є більш доступною, ніж будь-коли, розвідка з відкритих джерел стала потужним інструментом спецслужб. Вона дозволяє збирати важливі відомості із загальнодоступних джерел – від соціальних мереж і супутникових знімків до витоків документів і фінансових звітів. Водночас розширення ОСІНТ-спроможностей суб'єктів розвідувального співтовариства України (далі – суб'єкти ОСІНТ) супроводжується підвищеними ризиками витoku комерційної таємниці, здобутої з відкритих джерел, що зумовлює потребу у вдосконаленні механізмів її охорони.

Хоча ОСІНТ стосується роботи з відкритими джерелами, проте інструменти і методи збору, результати обробки, аналізу та інтерпретації даних перетворюють їх на розвідувальну інформацію. Зазначене явище, також відоме як ефект мозаїки, демонструє, що розрізнені відомості після належного узагальнення можуть містити вкрай чутливу інформацію. Зокрема ОСІНТ-результати, що виявляють вразливості у спеціальних операціях, інфраструктурі, кіберзахисті або стосуються інших питань національної безпеки, потребують охорони, оскільки їх неконтрольоване поширення може завдати шкоди як суб'єкту ОСІНТ, так і державі в цілому. Розуміння етичних, правових та операційних ризиків розвідки з відкритих джерел також є вкрай важливим.

ОСІНТ-результат може містити конфіденційну інформацію (персональні дані, які є конфіденційною інформацією; конфіденційну інформацію про фізичну особу, яка не є персональними даними; комерційну, банківську, лікарську таємницю), службову інформацію, державну таємницю.

Суб'єкти ОСІНТ здебільшого мають справу саме із відкритою

комерційною інформацією. Зокрема, Кабінетом Міністрів України встановлено, що комерційну таємницю не становлять: установчі документи; державна звітність; податкові дані; документи про платоспроможність тощо (ПКМУ «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» № 611) [4]. Тобто комерційною таємницею не може бути інформація, пов'язана із реєстрацією, державним регулюванням, податковим та іншим контролем суб'єкта комерційної діяльності. Через це до комерційної таємниці не належить, наприклад, інформація про експортно-імпорتنі операції, фінансовий стан тощо, яка здебільшого збирається у межах ОСІНТ-діяльності.

Водночас комерційною таємницею є інформація, що відповідає таким трьом ознакам: має комерційну цінність, оскільки її нерозголошення дає конкурентну перевагу; не є загальнодоступною для людей, що зазвичай працюють з подібними даними; щодо якої власником вживаються необхідні заходи для охорони (ст. 505 ЦКУ) [5].

До комерційної таємниці, наприклад, часто відносять технологічні особливості виробництва, незапатентовані технологічні новації, результати досліджень ринку тощо. Її власником може бути як юридична особа, так і фізична особа-підприємець.

Закони України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації» класифікують інформацію з обмеженим доступом на конфіденційну, службову і таємну [3; 1]. При цьому таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську, розвідувальну таємницю, таємницю досудового розслідування (ст. 8 ЗУ «Про доступ до публічної інформації»), лікарську таємницю (ст. 7 ЗУ «Про захист персональних даних»), комерційну таємницю (ст. 505 ЦКУ) та іншу передбачену законом таємницю [1; 2; 5].

Законодавчі визначення видів інформації з обмеженим доступом поєднують критерії пріоритету захисту та різновиду процедур його забезпечення. Критерій пріоритету захисту базується на приватних, суспільних і національних інтересах, що охороняються законом. Натомість критерій процедурного різновиду обмеження доступу передбачає класифікацію залежно від комплексу охоронних заходів і засобів, застосованих до інформації. Окремі види інформації з обмеженим доступом можуть містити ознаки різних пріоритетів захисту і процедур його забезпечення.

Критерій пріоритету захисту

1. Особистісний (приватний) пріоритет – спрямований на захист фундаментальних прав і свобод конкретної фізичної особи. Категорії інформації: персональні дані (захист відомостей про особу); таємниця телефонних розмов, листування, телеграфної та іншої кореспонденції (гарантія права на приватність комунікацій).

2. Суспільний (галузевий) пріоритет – покликаний забезпечити довіру та нормальне функціонування окремих сфер суспільних відносин, де конфіденційність є необхідною умовою. Категорії інформації: таємниця досудового розслідування (гарантія повноти, об'єктивності та неупередженості

слідства; запобігання розголошенню інформації до його завершення); адвокатська таємниця (забезпечення конституційного права на правову допомогу та конфіденційності комунікації клієнта з адвокатом); таємниця наради суддів (гарантія незалежності суддів і таємниці ухвалення рішень); нотаріальна таємниця (захист прав та законних інтересів осіб, які звернулися по нотаріальну допомогу; забезпечення довіри до нотаріальних дій); комерційна таємниця (захист відомостей, що мають комерційну цінність, та підтримання конкурентоспроможності суб'єктів господарювання); банківська таємниця (захист інформації про рахунки, операції та фінансовий стан клієнтів; забезпечення стабільності та довіри до банківської системи); страхова таємниця (захист відомостей про договори страхування, страхові випадки та виплати; формування довіри до системи страхування); лікарська таємниця (захист права на приватність у сфері охорони здоров'я; гарантія довіри пацієнта до медичних установ); таємниця сповіді (захист права на свободу світогляду та віросповідання; гарантія конфіденційності духовного спілкування); таємниця усиновлення (комплексний захист приватних інтересів дитини та усиновлювача, а також інтересів суспільства в успішності інституту усиновлення) тощо.

3. Національний (безпековий) пріоритет – спрямований на захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз. Категорії інформації: державна таємниця (найвищий рівень захисту, що гарантує національну безпеку та суверенітет); службова інформація (нижчий рівень захисту, що забезпечує ефективне виконання функцій органами державної влади).

Критерій застосованої процедури обмеження доступу

Інформація з обмеженим доступом залежно від застосованих до неї заходів і засобів охорони поділяється на державну таємницю, службову інформацію та конфіденційну інформацію.

Межею між конфіденційною інформацією, з одного боку, та службовою інформацією і державною таємницею, з іншого, є наявність безпосереднього інтересу держави. Якщо такий інтерес виходить за межі збереження «чужої» інформації, держава застосовує додаткові ресурси для її охорони. За його відсутності охорона забезпечується в межах конфіденційної інформації шляхом нормативного регулювання та менш затратних процедур. Підвищений державний інтерес відображається у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю, та у відомчих переліках службової інформації.

Процедура обмеження доступу до конфіденційної інформації є менш визначеною, ніж щодо службової інформації та державної таємниці. Володільці конфіденційної інформації можуть самостійно встановлювати власні процедури її охорони, які також можуть бути ресурсомісткими.

Конфіденційна інформація не може належати державі, але можливі певні точки їхнього перетину. Ст. 21 Закону України «Про інформацію» та ст. 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації» забороняє обмежувати доступ до інформації в режимі конфіденційної суб'єктам владних повноважень [3; 1].

Суб'єктом владних повноважень є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, інший суб'єкт, що здійснює владні управлінські функції (ст. 1 Закону України «Про інформацію») [4]. Юридичні особи, що належать до сфери державної або комунальної власності або підприємства зі змішаною формою власності, не є суб'єктами владних повноважень, а, отже, можуть обмежувати доступ до інформації в режимі конфіденційної, до якої за критерієм пріоритету захисту залежно від особливостей діяльності можуть належати персональні дані, військова, комерційна, банківська таємниці тощо. Але в цьому випадку зв'язок із державою можна трактувати як непрямий, оскільки така конфіденційна інформація, перш за все, належить суб'єкту господарювання і питання власності на нього є похідними.

Держава може виконувати роль розпорядника конфіденційної інформації (наприклад, персональні дані в державних реєстрах), але така інформація може набувати в державному апараті також і статусу службової інформації чи державної таємниці.

Охорона комерційної таємниці в межах ОСІНТ-діяльності суб'єктів розвідувального співтовариства України потребує чіткого правового врегулювання, оскільки навіть відкрита інформація після аналітичної обробки може набувати ознак конфіденційної чи комерційно чутливої. Наявна фрагментарність нормативної бази та розмитість меж між видами інформації з обмеженим доступом створюють ризики витоків і порушення прав власників даних. Тому необхідно уніфікувати підходи до класифікації та захисту інформації і забезпечити баланс між відкритістю розвідданих та захистом комерційних інтересів і національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI : станом на 08.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 14.10.2025).

2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : станом на 14.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 14.10.2025).

3. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII : станом на 14.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 14.10.2025).

4. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 № 611. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-п#Text> (дата звернення: 14.10.2025).

5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 14.10.2025).